

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТИВНИХ МЕТОДИК ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовується необхідність діагностики тривожності у молодших школярів, доводиться ефективність використання проєктивних методик у діагностиці тривожності молодших школярів.

Ключові слова: тривога, тривожність, діагностика тривожності, проєктивні методики.

The article substantiates the necessity of diagnosing anxiety in younger schoolchildren, proves the effectiveness of using projective methods in diagnosing anxiety in younger schoolchildren.

Key words: anxiety, anxiety, diagnosis of anxiety, projective methods

Ефективність освітнього процесу значною мірою визначається урахуванням вікових та індивідуальних особливостей розвитку школярів. Знання педагогом специфіки розвитку дозволить об'єктивно оцінити потенціал кожного учня, уникнути або подолати проблеми, які перешкоджають повноцінному розвитку дитини. Особливо актуально це на початку навчання дитини в школі, коли відбувається народження соціального «Я». Цей період супроводжується психологічними труднощами, емоційною нестабільністю. Часто в основі таких проблем лежать тривога, тривожність школяра. Ці проблеми, труднощі значно посилюються в умовах війни. Зміна місця проживання або життя в окупації, переживання за близьких, часто неможливість повноцінного освітнього процесу, дистанційне навчання, до чого додаються звичайні вікові та шкільні проблеми. Безумовно, в таких умовах у більшості школярів спостерігаються емоційна неврівноваженість, тривога, тривожність, на які і в звичайному житті часто не звертають увагу ні педагоги, ні батьки. Проблема полягає в тому, що дитина з ознаками тривоги, із сформованою тривожністю не демонструє свої негаразди, намагається їх приховати. Як правило, така дитина слухняна, виконує всі доручення дорослих, намагається не привертати до себе уваги, не порушує дисципліну. Можна сказати, що такі діти навіть зручні для педагогів, батьків. В той же час, дорослі повинні знати, що такі слухняність, дисциплінованість є формою психологічного захисту [1, с. 4]. Сучасність, в якій опинилась українська дитина, ще більше посилює перелічені ознаки.

Проблема тривожності у дітей є актуальною, оскільки знижує показники якості життя людини і особливо дитини. Наслідком тривожності можуть бути порушення поведінки, сформованість неусвідомлених допінг-стратегій, невротичні розлади. Саме тому важливим є раннє виявлення проявів тривоги і тривожності.

Тривогу визначають як «індивідуально-психологічну особливість, що проявляється у підвищеній схильності людини, дитини до частих переживань занепокоєння, хвилювання, напруження, тривоги» [5, с. 8]. Тривога ж є

емоційним станом, який проявляється в передчутті небезпеки, в очікуванні неприємних подій [1, с. 4].

Слід підкреслити, що переживання тривоги можуть проявлятися як на свідомому, так і неусвідомому рівнях психіки. Тривога проявляється, як правило, не несвідомому рівні у вигляді неприємних, нестійких, епізодичних переживань. Якщо такі переживання є постійними, стійкими, визначають поведінку та діяльність дитини, то мова іде про особистісну рису, яка в дитинстві негативно впливає на формування особистості, руйнує її діяльність. Найяскравіше цей руйнівний вплив тривожності проявляється в навчальній діяльності молодших школярів.

Тривожність, яка локалізується в навчальній сфері позначають терміном «шкільна тривожність». Саме шкільна тривожність є найбільш поширеною серед молодших школярів.

Шкільну тривожність визначають як емоційне неблагополуччя учня, яке проявляється у навчальних ситуаціях у вигляді занепокоєння, хвилювання, в очікуванні поганих оцінок, поганого ставлення до себе [6, с. 6]. Тривожний молодший школяр постійно побоюється зробити щось не так, не може відповісти добре вивчене завдання, впадає у сорор при виклику до дошки, не може виконати контрольну роботу [1, с. 6].

Своєчасно проведена діагностика тривожності у молодших школярів дозволить з'ясувати причини її виникнення, що дозволить впровадити відповідний корекційний вплив на дитину.

Для діагностики тривожності у дітей молодшого шкільного віку використовують різноманітний психодіагностичний інструментарій, найбільш поширеною методикою є тест шкільної тривожності за Філіпсом. Однак цей тест має оцінний характер, що знижує його діагностичні можливості. Тому доцільніше використовувати його в комплексі з методиками, які не нагадують шкільні завдання. Серед таких особливо актуальними є проєктивні методики дослідження тривожності.

Карпенко Н.В. для виявлення детермінант виникнення тривожності використовує розфарбовування психодіагностичних діаграм. Дана методика дає можливість визначити зміст соціального оточення дитини, причини дитячої тривожності, а також наявність психологічного дискомфорту та дезадаптованості. Дитині пропонують діаграму, яка представляє собою вміщені один в одному різного розміру кола, де найменший означає родину, трохи більший – школу, ще більший – місто, наступний – країна, найбільше коло – світ. Дітям дається завдання зафарбувати за кожним колом кількість добра і зла. Зло треба фарбувати чорним кольором, добро – червоним. Як зауважує авторка, ця методика дозволяє виявити неочікувані реалії життя дитини. Після розфарбовування, дитину запитують, що саме вона відобразила чорним кольором, а що червоним [2, с. 100-106].

Актуальною для діагностики тривожності є проєктивна методика «Малюнок людини», автор Ф. Гуденаф. Окрім когнітивних властивостей, методика дає можливість оцінити особливості особистісно-емоційної сфери. Дитині пропонують намалювати людину. Завдання не нагадує шкільну

роботу, тому проблем залучення дитини до процедури не виникає. В контексті виявлення тривожних ознак, необхідно звертати увагу на самовиправлення, особливо безглузді виправлення, якість намальованих ліній, наявність штрихування всього малюнку або окремих його частин, збільшення розмірів малюнка. На такі ж показники звертають увагу при аналізі малюнка родини. Методика «Малюнок родини» також дає можливість з'ясувати особливості сімейних стосунків у сприйнятті дитини, що є важливим, оскільки часто саме сім'я є джерелом дитячої тривожності. Додатковими ознаками тривожності є відсутність когось із членів родини, порядок малювання членів родини, відсутність автора на малюнку [3, с. 242, 245-246].

Проективна малюнкова методика «Зачарована родина» автора В. Крузе також спрямована на виявлення особистісних проблем дитини, в тому числі і схильності до тривоги. Дитині створюють ситуацію зустрічі із чарівником, який зачарував усю сім'ю і пропонують намалювати на кого вони перетворились. Аналізуються наявність-відсутність членів родини, їх розміри, розташування на аркуші, деталі зображених зачарованих персонажів, загальна тональність малюнку [4, с. 25-27].

Метод прихованої діагностики «Чотири етапи малювання страху». Дитині поетапно пропонують намалювати: 1. Свій страх. 2. Себе поряд із своїм страхом. 3. Себе як переможця свого страху. 4. Свій страх у жартівливому вигляді. Процедура розтягнута у часі. Кожний наступне завдання виконується через декілька днів, що дає можливість дитині сприймати свої страхи, тривогу як буденність. Останній етап можна вважати як психотерапевтичний, який розвінчує і робить смішним страх дитини. Інформативними є колір, розмір, розміщення на аркуші, а також вербалізація процесу малювання [2, с. 106-107].

Тест «Тривожність» (Р.Темпл, М.Доркі, В.Амен) не є класичним тестом, а передбачає взаємодію із невизначеним матеріалом, як в проективній діагностиці. Дитині пропонують розглянути 14 сюжетних малюнків з типовими для дитини життєвими ситуаціями. На малюнках відсутні обличчя, дитині пропонують вибрати варіант відповідного до ситуації обличчя (сумного або радісного). Методика дає можливість визначити рівень тривожності, а також локалізацію її в певній сфері життєдіяльності [3, с. 106-117].

Отже, тривожність як передчуття небезпеки, в молодшому шкільному віці найчастіше локалізується в шкільній сфері, проявляється в необґрунтованому хвилюванні, занепокоєнні. Тривожність супроводжується переживанням емоційного дискомфорту, що знижує можливості та якість життєдіяльності молодшого школяра, який не може самотійно впоратись із своїми переживаннями. Тому актуальною є кваліфікована допомога дитині. Важливим компонентом цієї допомоги є діагностика, яка дозволить з'ясувати причини і зміст тривожності дитини. Найбільш доцільним є використовувати методики, які за змістом і процедурою проведення не нагадують навчальні завдання. Такими є проективні методики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Казаннікова О.В. Діагностика та корекція тривожності у дітей молодшого шкільного віку. Методичні рекомендації. Херсон: Айлант, 2006. 24с.
2. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку в роботі педагога (вчителя, вихователя): навч. посібник. К.: Каравелла, 2008. 192с.
3. Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: метд. посібник. К.: Літера ЛТД, 2014. 416с.
4. Мартиненко О.А. Корекція дезадаптованої поведінки молодших школярів. Х.: Ранок, 2011. 176с.
5. Омельченко Я.М., Кісарчук З.Г. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. К.: Шкільний світ, 2011. 112с.
6. Хом'як А.О. Соціально-психологічні чинники шкільної тривожності молодших школярів //Андрогогічний вісник. Житомир: Вид. ЖДУ ім. І.Франка, 2019. вип.10. 170с. URL http://library.zu.edu.ua/androgogchyi_visnuk.html.

Науковий керівник кандидатка психологічних наук, доцентка Казаннікова О.В.